

ség marad még elrejtve. Nem mindegyik szobor műkincs, meg egyforma értékű, de az ember mindig arra törekszik, hogy minél tökéletesebbet alkosson.

K. N.: Térjünk vissza a könyvhöz! Mely részei lehetnek az olvasók számára legérdekesebbek, legtanulságosabbak Pista bácsi szerint? Mire hívná fel az olvasók figyelmét?

id. Sz. I.: A 33-as esztendőől a második világháború kezdetéig tartó időszak nagyon fontos. Akkor kezdődött és ment végbe művészi átfarmálódásom, és váltam rendes kiállító művésszé. A felszabadulás után meg, amikor megjelent a forint, olyan munkához fogtam, ami – nyugodt lélekkel mondhatom – egyedül áll az egész világban: ez a kétszázéves bánjatörténelem megfaragása. Az odesszai kiállításom megnyitásakor a pártbizottság első titkára is mondta, hogy azért egyedülálló, mert egy művész egyfajta munka ábrázolására szentelte életét. Ez a munkám zökkenőmentes volt, anyagot, támogatást kaptam. Persze sok mindent nem csinálhattam, amit nagyon szerettem volna. Nyugodtan tudtam azonban dolgozni, ami igen fontos az én számomra is. Mindig akkor tudtam legjobban alkotni, amikor nem kellett keservesen megküzdeni az anyagi dolgokkal.

K. N.: A könyvben természetesen ma élő személyek is szerepelnek. Jelentett-e ez valamilyen nehézséget írás közben?

id. Sz. I.: Mindent megírtam, ami a valóságban megtörtént, a rossz dolgokat is. Nem hagyhattam ki azokat, mert másképpen nem tudtam volna megmagyarázni gátlásaimat, kínjaimat, meg sok egyebet. Szóval, el kellett mondanom mindent az élő emberekről is, másképpen nem tudtam volna írni. Gorka Gézának felolvastam, amit róla írtam. Ő azt mondta: Hát nem teszem a kirakatba, de így van. Az igazat írtam, semmit nem hazudtam, nem túloztam, hanem még enyhítettem is bizonyos dolgokat. Nagyon sok küzdelmem volt az életben, mi mást csinálhattam volna, megírtam valamennyit a könyvemben.

KOJNOK MÁNDOR

ID. SZABÓ ISTVÁN

Fába faragott esztendők*

Eljött az ideje a hősi emlékmű leleplezésének. Az ünnepség megrendezésére külön bizottságot alakítottak. A bizottság elnöke az esperes úr lett. Meghívót is nyomtattak. Az állt benne, többek között, hogy 1937. október 24-én, vasárnap leleplezik Kisterenye világháborúban elesett fiainak hősi emlékművét, az ünnepi beszédet dr. Soldos Béla, Nógrád és Hont vármegye főispánja tartja, az emlékművet megkoszorúzza a belügyminiszter. Az is belekerült a szövegbe: „A szobor alkotója: Szabó István szobrászművész, a község szülötte.” Az esperes nem akart hozzájárulni, hogy úgy nyomtassák ki. A vitán hosszasan bizonyította, miért nem jár nekem a művész cím:

— Ez úgy nézne ki, mintha a dorogházi plébános felkötné a lila övet, és

* részlet

nagyságos esperesnek szólíttatná magát, akárcsak én. Márpedig én, megdolgoztam azért, hogy nagyságos címem van. Nem engedem meg, hogy aki tegnap még kerékgyártó volt, ma, minden diploma nélkül szobrászművész címet kapjon. „Szabó István őstehetség.” Nem tisztább és magasztosabb ez? Nem ez-e a törvényes elismerése annak a kéthetes munkának, ami alatt a szobrot megcsinálta? A többi csak mesterségbeli része volt a dolognak. Ráadásul a tisztelt „művész úr” még a Krisztus értékét is a maga szája íze szerint mérte. Ezen nem is csodálkozom. Tíz éve vagyok itt, kedves uraim, de még nem láttam a fajtájából senkit, hogy átlépte volna a templom küszöbét.

Kiss Endre, a községi vezető jegyző, az Irodalmi és Művészeti Tanács levelére hivatkozva védte az én „művész” címemet.

Végül is a szavazás a javamra dőlt el. Így nyomták rá a meghívóra a nevem után a szobrászművész titulust.

Az öreg Vignali a fiával, Guzival együtt megérkezett még szombaton este a vonattal. A legjobbkor, mert nálunk, a családban éppen lagzi volt, a legkisebb lánytesvérem ment férjhez.

Raffi bácsi nagyon megbarátkozott az apámmal. Azt is kisütötték, hogy egyidősek, két nap különbséggel. Rögtön összetegeződtek. De mulattunk mindkét. Táncoltunk, daloltunk. Guzinak nagyon jó hangja meg nagy gyakorlata volt a mulatozásban, feltalálta magát vidéken is. Minden nótát ismert, a cigányok meg észrevették, hogy pengővel fizet.

A feleségem figyelmeztetett bennünket, hogy a holnapi napra való tekintettel pihenjünk le. Nálunk aludtunk.

Reggel már nagy mozgás volt. Lázban égett az egész falu. Hat órakor zenés ébresztő verte fel a népet – ez sem történt meg még Terenyén.

A kocsmákat bezárták tíz órakor, a kocsmárosoknak megparancsolták: csak akkor nyithatják ki, ha a szoborról lehull a lepedő.

Gyönyörű októberi nap volt. Jöttek a népek felpántlikázott kocsikkal. Hozták a leventéket a szomszéd falukból. Hömpölygött a nép az állomásról. Rengetegen összeverődtek.

Megkezdődött a tábori mise. Folytatódott az ünnepi beszédekkel. A főispán úr sort kerített az én dicséretemre is. Azt mondta a végén:

– Erről a helyről köszönöm meg neked, Szabó Pista, hogy ez a szobor itt áll, és állni fog időtlen időig.

Mellettem állt az édesapám, Raffi bácsi meg Guzi. Az apám könnyezett a meghatottságtól. Azt mondja nek: a Raffi bácsi:

– Nincs itt semmi baj, Marci. Olyan fiad van, aki neked még sok örömet szerez.

Ünnepi ebédet a meghívott vendégeknek a parókián adtak. Mink is elballagtunk a vendéglőbe, ahol már zsúfolva volt a terem, de azért jó helyet szorítottak. Minket ugyanis nem hívtak meg az ünnepi ebédre. Sem engem, sem az öntő-mestert.

Az ünnepi ebéden a főispán úr egyszer csak felemelte a poharát:

– Gyere ide, Pista fiam, hadd öleljelek meg!

Néma csend lett:

– Hol vagy, Pista?

Az esperes úr kimentett:

– Nem jött el, mert az éjjel lakodalomban volt, és pesti vendégei vannak.

A csúf hazugság azonban kiült az ábrázatára. Nem is élvezte sokáig, hogy az előkelőség körében kérkedhet, mert azok nagyon gyorsan felkerekedtek. Azt sem tette a kirakatba, amit a főispán úr mondott neki búcsúzásakor.

Azért mink mégis megtaláltuk a helyünket, jól éreztük magunkat. A vendégelőben felpezsdült a jókedv, a falubeliek odajöttek hozzánk koccintani. A cigányok is kitettek magukért. Mulattunk, daloltunk, összetoltuk az asztalckat. Nem hiányzott a belügyminiszter, sem a plébános úr.

A szobor állott, de én nem állottam sehogy. Vártam az elszámolásra. Úgy látszott, hogy ki akarnak semmizni, a nekem járó összegből bőven el akarnak venni az egyház javára. Mi közöm nekem az egyházhoz? Kipakoltam a főjegyzőnek. Annyira fajult közöttünk a dolog, hogy azt mondtam neki.

– Maga csak annyiban különbözik az esperestől, hogy az ügyetlenül csinálja a ravaszágát, azt hamar meglátni, de maga burkolva, hogy ne lássuk. Így maga rosszabb, mint a pap. Most sül ki, hogy tízezer pengős munkából, aminek a fele engem illet, nem tud kifizetni. Miért nem mondta ezt egy évvel ezelőtt?

Kiszáradt a torkom, nem találtam szavakat. Bevágtam az ajtót úgy, hogy hullott a vakolat. Elmentem a kocsmába, magamba fojtani a keserűségem.

A főjegyző összehívta a képviselő-testületi tagokat, akiket könnyen lehetett rángatni, a virilistákat meg a póttagokat, hogy a felelősséget átrázza magúról. Grossz Sándor kereskedő virilista felszólalt itt, és ilyesmit mondott:

– Tisztelt képviselő-testületi gyűlés! Nem azért vagyunk a község fejei, hogy dobálózzunk a község pénzével. Az összeg, amit a szoborra szántak, el lett költve, így Szabónak nem jár semmi. Köszönöm.

Oravecz Gábor póttag, Grossz fuvarosa, életében most szólalt először. Mikor felállt, kivörösödött, attól való félelmében, hogy belesül a mondókájába.

– Engedelmet kérek – azt mondja –, ki az a Szabó Pista? Nemrégén még béres volt.

Erre olyan csend lett, hogy csak Gábor alatt reccsent a 'szék.

Mindennek ellenére én mégiscsak megkaptam még aznap az ezer pengőmet. Grossz Sándor pedig került azóta, mintha én bántottam volna meg őket, nem ők engem.

Felmentem Pestre a nagy újsággal. Keresztanyám szívesen vállalta, hogy náluk lakjam, míg a helyzetem kialakul.

Felkerestem Sidló tanár urat, átadtam neki a főispán úr levelét. Mikor elolvasta, azt mondja nekem:

– Éppen most kell nekem is a hasznos kéz, most kezdtem el a balassagyarmati Madách-szobrot. Van állandó emberem, Nagy úr, az szintén megérkezett.

Bemutatott bennünket egymásnak; elmondta, mi hol van, csináljuk meg a szobor vázát. Itt van kis méretben, az ötszörösére kell nagyítani. Azzal magunkra hagyott. Mi meg nekiláttunk a szoborváz készítésének.

Néhány nap múlva megtekintette a munkánkat Sidló, és mindent rendben talált. Elvitt az osztályára is, az Epreskertbe. Bemutatott növendékeinek, aztán

megint továbbállt. Egy artista volt a modell. Hozzáfogtam mintázni én is. Agyagot gyúrtam. Egyszer csak észrevettem, hogy a növendékek sugdolóznak. Azon kezdtek, hogy feltűnően bácsiznak, pedig akadtak ott, akik nem sokkal voltak fiatalabbnak, mint én. Karikatúrát csináltak rólam; úgy ábrázoltak, hogy bámulom erősen a női aktot, folyik a nyálam, meg a nadrágom előlről ki van nyomódva. „Palócosan” idétlenkedtek egymás között. Közben kuncogtak.

Egészen elkeseredtem. Nem is mentem köztük szívesen, pedig alig vártam, hogy mintázhassak. Inkább a Szépművészeti Múzeumban bogarásztam.

Még egypárszor tértem be az Epreskertbe. Megmintáztam az artistát. Hamar végeztem vele. Készítettem még egypár kis szobrot is. Egy növendék elvitte, hogy olcsón kiegészít. Megszűnt körülöttem addigra a kuncogás. Elismeréssel mustrálták a szobrom, de én akkor már nem álltam senkivel szóba.

Glatz Oszkár a növendékei előtt sajnálkozott rajtam, hogy rossz helyre kerültem, de én – egy emberen kívül – senkivel sem közöltem semmit. Faragtam a Százados úton, Sidlónál. Még jártam Vignaliékhoz, a Jász utcába.

Találkoztam egyszer Glatz Oszkárral.

– No, földi, hogy van Sidlóval?

– Sidló tanár úrnak nagyon hálás vagyok. Most intézi a főiskolai felvételem. – Földim, engem nem ez érdekel. Inkább az: hogyan látja a Sidló művészetét? Mert a maga művészete meg az övé, külön világ.

– Nagyon jó szándékú ember. A műveit nem merem bírálgatni, mert már megkaptam ilyesmi miatt, hogy: mit értesz te hozzá? Ez az igazság. Azért szeretnék a főiskolára bejutni, hogy én is tisztán láthassak végre a művészet terén. Mióta Pesten vagyok, ebben csak hátrafelé léptem. Még, ott sem tartok, ahol tartottam, mikor otthonról eljöttem.

– Én magának jóakarója vagyok. Bízva rám magát. A főiskolai felvétele, az el van intézve. Nem Sidló-növendék lesz, hanem Kisfaludi Strobl Zsigmondé. Ha én kérem, hogy támogassa magát, nekem megteszi.

Kegyetlen helyzetbe sodródtam.

– Méltóságos tanár úr! Nem tehetem meg, hogy Sidló tanár urat otthagynom. Nem mernék a szemébe nézni.

– A jövőjéről van szó, fiam. Itt én látok tisztán. A Sidló osztályán olyan banda van, hogy ott nem bírja ki. Erre majd rájön maga is. Egyszerűen szól Sidlónak, hogy a Strobl-osztályra kéri magát. Különben, én beszélek vele.

Nem feleltem semmit, de éreztem hogy gyáva vagyok. Összeszorult a szívem.

– Holnap öt órakor jöjjön ide hozzám, az Epreskertbe.

Otthon várt rám egy fiatal terenyei barátom, Székely Béla. Egyetemi hallgató volt Pesten. Még neki sem tudtam örülni. A keresztapámmal söriztek. A keresztapám meglátta rajtam a változást.

– Neked meg miért csüng az orrod? Mi lett? Gyere, igyál egy kis baksört, ez majd helyrehoz.

Gondoltam, ha kibeszélhetem magam, könnyíték magamon. Elmondtam, hogy milyen rossz vágányra senderítették az én főiskolai ügyemet. Hogy Glatz Oszkár azt akarja, ne Sidlónak legyek a növendéke, hanem Kisfaludi Strobl Zsigmondnak.

Erre az én keresztapám felderült:

– Azért van úgy lekonyulva az orrod, hogy a világ leghíresebb szobrászának lehetsz a tanítványa?

Előszedett egy csomó képeslapot: Képes Újság, Délibáb, vasárnapi melléletek. Mindenütt ő volt, meg az ő szobrai. Keresztapám azt erősítette: ő még nem is hallott más szobrászról.

– Neked is jó lesz, ha hozzá kerülsz. Akkor majd talán én is megláthatom valóságban.

A barátom is nagyon örült ennek az eseménynek.

Engem ezek a vigasztalások úgy értek, mint olaj a tüzet. Nemhogy felengszelődtem volna tőle, hanem a kínom lett nagyobb. Azt határoztam; elmegyek a főispán úrhoz, mindent elmondok neki, és kérem a tanácsát.

A főispán úr a Szabó József úton lakott, nem messze a Thököly úttól. Hamar megtaláltam. Fogadott is.

– Mit hoztál, Pista fiam? Hallom, nagyon kapós lettél a főiskolán!

– Csak fordítva ne legyen. Éppen azért jöttem, hogy mitévő legyek.

Azt mondja nekem a főispán úr:

– Most jöttünk Gyarmatról Sidlóval. Tőle tudom, hogy Glatz felkereste. Hogy te félsz a Sidló-osztályon, a növendékek közti tapasztalatok után. Meg hogy Glatz beszélt Strobl Zsigmonddal. Szívesen fogad, vigyél magaddal valamit a legfrissebb munkádból, hogy tudjon nyilatkozni a további sorosodról... Hozzatok Pistának egy kis konyakot.

A méltóságos asszony megkínált, de az ital megakadt a torkomon.

– Még más újság is van számodra. Megkaptam a József főherceg válaszáat a levelemre. Azt írja, nagyon szívesen támoogat. És megérted azt a magas kiüntetés, hogy audienciát kaptál tőle. Még ebben a hónapban személyesen fogad. No, ehhez mit szólsz? Most már csak össze kell szedned magadat. Nem mindenki beszélhet egy főherceggel. Te beszélni fogsz. Nagy dolog ez, Pista. Gyere el hozzám csütörtökön, akkorra eldől a sorsod.

Másnap felkeresett a Béla barátom. Elballagtunk együtt az Epreskertbe. A portás, Szirom bácsi már ismert. Bejelentett bennünket, és már fordult is vissza:

– A méltóságos úr fogadja mindkettőjüket, mert amit most mondani fog, jó lesz, ha tanú is hallja.

Azzal kezdte Glatz tanár úr:

– Úgy megy minden, mint a pörgettyű. Úgy a Sidlónál, mint a Stroblnál. A Strobl most azt várja, mikor tud elmenni őhöz. Természetesen, ha valamit meg tudna neki mutatni, az nagyon jó lenne. Ezt ki is kötötte. Mához egy hétre, délután öt órakor, a Százados úton, a műtermében. A legutolsó épület. Meg fogja találni.

Megköszöntem a szívességet.

Teljesen ki voltam forgatva magamból. A Béla barátom meg tüzelt:

– Öregem, neked nyert ügyed van. Mindenki támogat. Én még álmomban sem mertem arra gondolni, hogy Glatz méltóságos festőművész tanárral kezdet fogok.

– No, ha neked csak ez hiányzik, mához egy hétre gyere el velem a Százados útra is.

– Jó, öregem, elmegyek örömmel.

Egy szalmakötél-csavaró parasztot faragtam körtefába. Megmutattam a főispán úrnak. Azt mondta rá:

– Ezt kellene elvinned a fenséges úrnak! És felajánlanád az audiencián, cserébe a magas támogatásáért.

– Nincs arányban ez azzal, amit a fenséges úr ad nekem.

Az ő magas támogatása neki csak annyiba kerül, hogy valahol szájára veszi a nevemet. Én meg a fát otthonról hozattam, az is pénzembe került, meg a fát is vettem. Meg verejtékeztem is vele, heteken át. Azt tartanám magas támogatásnak, ha magas árat fizetne a szobromért. Ő is jobban becsülné, én is megemlegetném halálom-óráig.

– Add csak oda a szobrot, Pista fiam. Megéri.

Székeley Bélával kettesben megkerestük a Kisfaludi Strobl műtermét. Ikerház volt, két műteremmel, de egy gazdával. Becsengettünk. Előkelően bejelentettek a méltóságos tanár úrnak.

Kedvesen fogadott. Első dolgom volt, hogy megmutassam a szobromat, lássa, hogy mit csinálok. Kibontottam feltettem egy forgó állványra. Azt mondja nekem a Strobl mester:

– Kedves fiam, ahogy maga csinálja a szobrokat, maga kincs a nemzetnek. Magának nem is szabad bele sem pillantani a most vajúdó művészeti életbe. Menjen szépen haza, csinálja tovább így a szobrokat. Ez így tiszta művészet. Ezt nem szabad megmételyezni. Hány éves most maga?

– Harminchárom.

– Vétenék a nemzetnek, ha megengedném a Főiskolán való képzését. Nagyon tisztetem a megyéje jó szándékát. Volt már rá példa, hogy egy-egy növendék élvezte a megye támogatását, de itt most az csak kárt okozhat. Ha a megye olyan gavallér, hogy egy embert elküld a Főiskolára, hogy egy éhező művésszel több legyen, az a megye dolga, de ezt én nem engedem meg. Adja a megye a támogatást magának a kezébe. Kedves fiam! Uljünk le egy kicsit meghitt beszélgetésre.

Bevonultunk egy másik műterembe. Ott gyorsan kijelentette:

– Ide csak az teheti be a lábát, akit nagyra becsülök.

Ez a helyiség tömve volt szebbnél szebb szobrokkal, és mind nemes anyag. Volt itt márvány, bronz, még fából is volt egy szép akt. Engem annyira meglepett, hogy nem leülni, inkább nézegetni szerettem volna. De Strobl mester leültetett.

– Mert én, fiam, magával egészen őszintén akarok beszélni. Úgy kezdem a napom, hogy rendezem a napi feladatokat. Reggel azt gondoltam, hogy magát felveszem az én osztályomra, mert már erről József főherceggel is beszélgettünk. Én a fenséges úrnak tettem ígéretet arra, hogy magából jó művészt csinálok. Most elmondok magának egy esetet.

És hosszan, részletesen elmesélte, intésképpen, a hályogoperáló kovács történetét.

– No, fiam, ettől a helyzettől félttem én magát! Ha itt maradna a Főiskolán, feltáruhnának maga előtt a művészet kibogozhatatlan rejtelméi, mélységei, tisztázatlan részletei. Amilyen bonyolult dolog a művészet, maga elveszítené azt a tiszta erejét, amit ezen az egyetlen szobron keresztül látok. Ha ezt a szobrot nem látom, felveszem az osztályomra. Ezek után azoriban sokkal többre becsülöm, semhogy megengedném, hogy a főiskolán elromoljon, és legyen magából egy

éhező művész. Sajnos, ebből van elég. Ezért azt javaslom: sürgősen menjen haza. Maga termékeny ember, összegyűlik annyi munkája, hogy önálló kiállítást nyithat. Ebben magának minden segítséget megígérek, csak hallgasson rám.

Kiszól:

– Dobai, hozzon a vendégeknek cigarettát!

Behozott a Dobai egy dobozban két szál olcsó „Leventét”. Nagyon ritkán dohányzom, de rágyújtottam; Béla még soha, de ő is rágyújtott. Nagyon rosszul éreztem magam, nem volt erőm megmozdulni, rettenetesen össze voltam törve. Könyörögve mondtam:

– Méltóságos tanár úr! Én nem vagyok a művészetben az, ami a kovács az operálásban. A kovács mindenki fölött állott a tudásával, és már öreg volt. Én meg csak harminchárom éves vagyok, tanulni szeretnék. Erőt érzek magamban a tanulásra. Egész életemben tanulni szerettem volna. Most, mikor már majdnem elértem azt a boldogságot, hogy tanulhatnék, hazakergetnek. Tanulni akarok, és fogok is, ha százszor hazakergetnek is.

Berekedt a torkom és kiszáradt. Felkeltem, kivánszorogtam. Az inas kikisért. Nem köszöntem semmit, mert nem volt mit. Mikor az inas hajlongva becsukta az ajtót, förtelmes káromkodás tovakodott a számra. Kitört belőlem, valósággal ömlött. Béla cipelte utánam a szobromat, én bizony ott felejtettem volna.

Összeomlott bennem minden, amit elképzelttem, amit felépítettem magamban. Kezemben volt a nagy alkalom és kiverték belőle. Most kullagjak vissza Terenyére? Mit mondjak otthon? Azt mondom, hogy hazakergettek? Úgy igaz, csakugyan. Azt felelik rá: „Tudtuk mink azt előre! Minek kapálódzik? Van neki jó mestersége! Azt becsülje meg, abból is megélhet!” Kérdezem a Bélát:

– Mond meg nekem, most mit csináljak?

– Az volna a legjobb, ha Sidlóhoz mennénk egyenesen. Még nem vagyunk messze, gyerünk vissza.

– Én ezt nem bírom megtenni. Inkább a főispánhoz. Talán majd szól valamit. Éppen otthon találtam.

– Már vártalak. De mi van veled? Úgy nézel ki, mint akin Tokajba járnak. Nem vagy beteg? Csak nincs otthon valami baj?

– Nem otthon van a baj, hanem itt, nekem. Nekem kitelt Pesten.

– Ki mondta ezt neked?

– Nemcsak mondták, hanem meg is csinálták.

Elismételtem szóról-szóra mindent. Ő is meglepődött.

– Ez a szobor okozta életem legnagyobb csalódását. Mert én tanulni akartam. De fogok is. Megpróbálok akár a Főiskolán kívül. Ha valaki jó szobrász elfogadna, szívesen dolgoznék neki is, magamnak is, csak tanulhassak.

Fölállt a főispán úr:

– Megérkezett a fenséges úr levele. Én is megírtam, amivel bemegy a Várba. Hozta a maga levelét.

– Ezzel beeresztenek. Ott majd megmonadják, mit hogyan kell csinálnod. Felvized ezt a szobrot is, és átadod a fenséges úrnak.